

PUTEVI KA KNJIZI

Postoji bezbroj načina da se čitalac obavesti o knjigama: preko štampe, radija, televizije, knjižarskih izloga i knjižara, biblioteka, tribina kulturnih institucija (književne večeri i predavanja), u kontaktu sa prijateljima i rođacima, preko časopisa itd. Koliko su pomenuta sredstva obaveštavanja efikasna, koliki im je domet i koliko ih čitaoci koriste nije predmet ovog napisa. Ovde će biti izneto kako se o knjigama obavestavaju čitaoci-članovi narodnih biblioteka u Beogradu¹⁾.

Ispitivani čitaoci narodnih biblioteka zamoljeni su da navedu na koji način su se obavestili o tri poslednje pročitane knjige. Istraživači su im ponudili devet varijanti za odgovor na ovo pitanje: 1) preko neke od emisija radija ili televizije; 2) čitanjem novina i magazina; 3) od prijatelja i rođaka; 4) iz stručnih ili književnih časopisa; 5) iz knjižarskih izloga; 6) uvidom u selektivne bibliografije; 7) na preporuku bibliotekara; 8) na osnovu prethodno pročitanih knjiga istog pisca; 9) na nekom predavanju ili književnoj večeri.

Istraživanjem je obuhvaćeno 680 čitalaca-članova narodnih biblioteka. Ispitanici je trebalo da odgovore kako su se obavestili o sve tri poslednje pročitane knjige. Dobijeni su odgovori o načinu informisanja za 1.059 knjiga.

Anketirani čitaoci narodnih biblioteka najčešće donose odluku o čitanju određene knjige na osnovu prethodno čitanih dela istog pisca. Tako je 358 knjiga ili 34% od navedenog broja knjiga odabrano za čitanje na osnovu već postojećeg afiniteta prema pojedinim piscima, odnosno njihovim delima.

Drugi, po brojnosti, izvor informisanja o knjigama su prijatelji i rođaci. Na osnovu preporuka i razgovora sa prijateljima i rođacima izabrano je za čitanje 289 (27%) knjiga. Tematski slično

¹⁾ Istraživanje Zavoda za proučavanje kulturnog razvitka Čitaoci beogradskih javnih biblioteka, prvi rezultati istraživanja.

istraživanje²⁾ obavljeno u Švedskoj pokazuje da su prijatelji i rođaci najznačajniji izvor obaveštavanja o knjigama. Anketirani Švedani su se o 40% pročitanih knjiga informisali kroz razgovor sa rođacima i prijateljima. Drugi, po zastupljenosti, način informisanja kod Švedana bila je biblioteka (oko 25%). Svi ostali načini obaveštavanja o knjigama igraju sporednu ulogu. Slični rezultati dobijeni su i prilikom jednog ispitivanja čitalaca u Francuskoj³⁾. Anketirani Francuzi su kao dva osnovna izvora obaveštavanja o knjigama naveli: međuljudske odnose (biblioteka, drugovi, porodična sredina) u 48% slučajeva i sredstva masovnih komunikacija (štampa, partijski listovi, radio, televizija) u 52%.

Treći, po kvantitativnoj vrednosti, izvor obaveštavanja o knjigama su predavanja i književne večeri. Sto i petnaest knjiga (11%) je odabrano za čitanje jer se o njima ili njihovom piscu saznalo na nekom predavanju ili književnoj večeri.

Devedeset i tri knjige (9%) su odabrane za čitanje na osnovu raznovrsnih informacija u dnevnoj i nedeljnoj štampi.

Preostalih pet načina obaveštavanja o knjigama, ponuđenih ispitanicima za odgovor, igraju neznatnu ulogu pri odlučivanju o tome koja će se knjiga pozajmiti iz biblioteke. Samo 57 (5%) knjiga je odabrano na osnovu informacija u stručnim i književnim časopisima; na preporuku bibliotekara 45 (4%); uvidom u selektivne bibliografije 35 (3%); preko neke emisije radija ili televizije 34 (3%) i iz knjižarskih izloga 33 (3%).

Upoređićemo načine obaveštavanja o knjigama naših ispitanika sa rezultatima istraživanja obavljenim u Švedskoj⁴⁾. S obzirom na formulaciju pitanja mogu da se porede samo odgovori na četiri postavljena pitanja koja su ista u oba upitnika:

Način obaveštavanja	Procenat pročitanih knjiga prema načinu obaveštavanja	
	Švedska	Beograd
1. Prijatelji i rođaci	39,3	27,3
2. Preko napisa ili beleški u novinama ili časopisima	10,2	8,8
3. Preko knjižare, u izlogu knjižare ili u njoj samoj	9,5	3,1
4. Preko radija i televizije	4,0	3,2

²⁾ *Čitalačke navike u Švedskoj*, rezultati istraživanja čitalaca, čitalačkih navika i potreba u pet okruga u Švedskoj, *Kultura*, 20, 1973.

³⁾ Nikol Robin *Čitanje*, „Kultura”, 20, 1973.

⁴⁾ Izvor kao pod 2).

Kao što se iz tabele vidi, nekih velikih razlika u rasprostranjenosti i korišćenju prvog, drugog i četvrtog izvora informisanja nema među čitaocima iz Beograda i Švedske. Interesantna je razlika koja se pojavljuje kod knjižare kao izvora informisanja. Tri puta više čitalaca-Švedana se obaveštava o knjigama zahvaljujući knjižarama, nego što je to slučaj u Beogradu. Treba imati u vidu, da u područjima Švedske, u kojima je obavljeno istraživanje, ima čak manje knjižara nego u Beogradu. Otud je moguća jedna u nizu mnogih drugih pretpostavki: da je možda u pitanju razvijenija potreba i navika na knjigu u Švedskoj nego kod nas, a samim tim i na knjižaru kao na izvor informisanja.

Postoje li razlike u načinu obaveštavanja o knjigama u zavisnosti od socio-profesionalne kategorije ispitanika.

Od devet mogućih načina obaveštavanja o knjigama, koje su istraživači ponudili, svih devet koriste samo ispitanici koji pripadaju sledećim kategorijama prema zanimanjima: administrativno-knjigovodstveni i drugi radnici sa srednjom spremom, stručni radnici sa srednjom spremom, prosvetni radnici i umetnici.

Najmanje raznovrsni u pogledu korišćenja različitih izvora obaveštavanja o knjigama su ne-kvalifikovani i polukvalifikovani radnici. Oni nisu odabrali ni jednu knjigu za čitanje na osnovu informacija radija i televizije, predavanja ili književnih večeri, savetu bibliotekara, uvidom u selektivne bibliografije ili razgledanjem knjižarskih izloga. Slično njima se ponašaju i učenici škola za kvalifikovane radnike, koji ne koriste iste navedene izvore, izuzev što posećuju predavanja i književne večeri.

Moglo se očekivati, s obzirom na obrazovni nivo, da se slično ponašaju i domaćice sa nezavršenom i završenom osnovnom školom. Međutim, one su mnogo raznovrsnije u pogledu načina obaveštavanja o knjigama. Jedna od mogućih pretpostavki je da se ta razlika javlja otud što domaćice imaju više slobodnog vremena nego učenici i radnici iako su približno istog obrazovnog nivoa, ali to sigurno nije jedini razlog.

Stručnjaci sa višom i visokom spremom i društvenog i prirodnog smera ne koriste preporuku bibliotekara kao izvor obaveštavanja o knjigama, dok se studenti oba smera ne obaveštavaju o knjigama preko knjižarskih izloga. Inače sve četiri pomenute kategorije koriste sve ostale izvore informisanja.

Napomenimo, još, na osnovu dobijenih odgovora, da nema izrazito „ženskih” ili „muških” na-

čina obaveštavanja o knjigama. I muškarci i žene skoro ravnomerno koriste sve navedene izvore obaveštavanja, izuzev što se jedna trećina žena više odlučuje za čitanje pojedinih knjiga na osnovu prethodno pročitanih dela istog pisca i na osnovu preporuka prijatelja i rođaka.

NAJČITANIJI PISCI

Koje su pisce najviše čitali članovi narodnih biblioteka u prvoj polovini 1973. godine? Da bi se dobio odgovor na ovo pitanje članovi narodnih biblioteka su zamoljeni da navedu tri poslednje pročitane knjige. Od 680 anketiranih na ovo pitanje je odgovorilo njih 540. Šezdeset i tri ispitanika su navela samo po jednu pročitano knjigu, 119 po dve knjige, a 358 anketiranih po tri knjige. Ukupno je navedeno 1.375 knjiga. To su veoma raznovrsne i raznorodne knjige od udžbenika do kriminalnih romana preko stručne literature, beletristike itd.

S obzirom da se želelo da se vidi koja se vrsta knjiga čita u slobodno vreme, po slobodnom izboru, bez ikakve „prinude“ (školska lektira, i sl.), to je trebalo da se ispitanici ograniče na knjige koje pripadaju sledećim oblastima:

- a) romani, pripovetke, poezija
- b) putopisi, memoari, eseji, biografije
- c) filozofska, psihološka i sociološka literatura
- d) knjige iz oblasti umetnosti.

I pored ovog usmeravanja, ipak, nisu dobijeni potpuno „čisti“ odgovori. U tabeli (na st. 157) biće zhog toga i kolona koja će označavati ukupan broj pročitanih knjiga bez učenika i studenata. Brojevi u zagradi su kod pisaca čija se dela ne nalaze u nastavnim programima iz književnosti za srednje škole.

Slede Gogolj, Zola, Šarlota Bronte sa po 9 navedenih knjiga, Moravija, Fokner i Davičo (samo „Pesma“) sa po 7, Golsvorti, Tagore, Dučić, Isidora Sekulić, Homer itd. sa po pet i drugi brojni sa manje od pet navedenih knjiga.

Bilo da posmatramo ukupan broj navedenih knjiga ili kolonu bez učenika i studenata vidimo da se među 25 najčitanijih pisaca nalazi osam domaćih pisaca, a da su na čelu rang-liste, takođe, domaći književnici. Ako izdvojimo učenike i studente lista se donekle menja i sada prva tri mesta zauzimaju trojica naših književnika — Ćosić, Andrić i Crnjanski. Ukazaćemo ovde na sličnost sa rezultatima iz jednog istraživanja u Mađarskoj⁵⁾ gde je veliki broj čita-

⁵⁾ Dr Varga Alajoš *Izdavačka delatnost i čitanje*, Kulturni život, 9—10, 1972.

laca (61%) označio kao poslednju pročitano knjigu delo mađarskog, a ne stranog pisca.

Rang-lista najčitanijih pisaca prema broju njihovih knjiga koje su ispitanici pročitali

Ime pisca	Ukupan broj navedenih knjiga	Broj pročitanih knjiga bez učenika i studenata
1. Ivo Andrić	53	32
2. Dobrica Ćosić	51	33
3. Lav Tolstoj	48	15
4. E. M. Remark	40	(19)
5. Perl Bak	36	(27)
6. F. Dostojevski	30	14
7. M. Crnjanski	30	24
8. O. de Balzak	21	8
9. A. Kami	21	4
10. Branko Ćopić	19	14
11. Kronin	19	(13)
12. Solohov	16	16
13. Jesenjin	16	(9)
14. Bora Stanković	15	9
15. E. Hemingvej	15	8
16. M. Gorki	13	6
17. F. Kafka	13	7
18. D. di Morije	13	(6)
19. Mihailo Lalić	13	9
20. Viktor Igo	13	6
21. Meša Selimović	13	(11)
22. Lajoš Zilahi	12	(8)
23. Stendal	11	2
24. Solženjcin	11	(10)
25. Stevan Jakovljević	11	7

Na osnovu imena najčitanijih pisaca kao i pregleda ostalih navedenih dela može da se zaključi da se najviše čita beletristika. U pogledu orijentacije na beletristiku naši čitaoci nisu izuzetak. Ispitivanja čitalaca u Mađarskoj⁶⁾ pokazuju istu orijentaciju čitalaca. Sličan je ukus i čitalaca biblioteke u Ivriju⁷⁾ gde su 1970. godine od ukupnog broja izdatih knjiga 3/4 činili romani za odrasle i omladinu.

Sledeći zaključak koji može da se izvede, pregledom liste najčitanijih pisaca, je da su čitaoci pretežno orijentisani na klasike. Pod klasicima podrazumevamo i naše pisce, bez obzira što su izuzev Bore Stankovića i Stevana Jakovljevića, oni naši savremenici.

⁶⁾ Izvor kao pod 5).

⁷⁾ Anri Deli *Publika opštinskih biblioteka*, Kulturni život, 9-10, 1972. str. 794.

Iz zaključka da se najviše čitaju klasici proizilazi da se *mladi* jugoslovenski pisci malo čitaju. Ne upotrebljavamo izraz savremeni već mladi, jer su naši savremenici, kao što smo već naveli, i oni koje smo svrstali u klasike, ali koji još nisu završili svoj stvaralački opus. Detaljan pregled navedenih knjiga pokazuje da se veoma malo čitaju ne samo dela mladih pesnika i pisaca već i onih iz srednje ili starije generacije koji su već dobili ne samo povoljne kritike nego i književne nagrade. Tako se ne sreću dela Danila Kiša, Boška Petrovića, Jare Ribnikar, Vidosava Stevanovića, Borislava Pekića i niza drugih. Navodimo neke naše pisce čija su dela ispitanci čitali: A. Isaković (1), D. Kostić (1), Krleža (3), Ivan Kušan (1), Raša Livada (1), B. Miljković (1), G. Olujić (1), V. Popa (2) itd.

Mogla bi da se uspostavi paralela između ovih podataka o čitanosti nekih novijih dela naših pisaca i podataka o načinima obaveštavanja o knjigama, o čemu je ranije bilo reči. Podsetimo se koji su najzastupljeniji izvori informisanja o knjigama: ranije pročitana dela istog pisca i prijatelji i rođaci. Oba ta izvora mogli bismo da okarakterišemo kao »stabilne«, kao izvore koji se sporo menjaju, koji su tradicionalistički.

Ako čitalac stiže informacije o knjigama i odlučuje se da ih čita na osnovu ova dva izvora, a uz to on je član biblioteke u kojoj pretežno može da nađe starije knjige, onda se od njega ne može ni očekivati da prati tekuću književnu produkciju.

Dva druga izvora informisanja koja bi čitaoca mogla da obaveste o tekućim tokovima književnog stvaranja su dnevna i nedeljna štampa i književne večeri. Oko 10% članova biblioteka je izjavilo da je na taj način saznalo nešto o knjizi koja je uzeta na čitanje. Međutim, eliminisaćemo i ta dva izvora obaveštavanja jer se ni oni isključivo ne bave samo novim delima i savremenim piscima.

Ostaju sledeća dva izvora: emisije radija i televizije (3% čitalaca se preko emisija obavestilo o knjizi koju je čitalo) i knjižarski izlozi. Znamo kako i u koje doba se emituju emisije o knjizi na televiziji. Dakle, jedini mogući izvor informisanja o knjigama naših savremenih pisaca je *knjižara*. To je mesto na kome kupac može prvenstveno da bira između novih izdanja. Ako se samo 3% članova narodnih biblioteka obavestava o knjigama preko knjižarskih izloga onda ne treba da nas čudi što je potrebno da prođe dugo vremena dok se jedno delo prihvati i dok stekne čitalačku publiku. Ilustrovaćemo ovo nekim primerima:

Knjiga Radovana Samardžića *Mehmed paša Sokolović* pojavila se prošle godine. Dobila je veoma velika priznanja od strane kritičara. Priказi i kritike ove knjige bili su objavljeni u dnevnoj štampi. Knjiga je dobila i jednu književnu nagradu. Znači ona je imala, u našim uslovima, puni publicitet — a samo jedan član od anketiranih je pročitao tu knjigu. Sličan put od objavljivanja imala je i knjiga Matije Bečkovića *Reče mi jedan čovek* — nju su pročitale četiri čitaoca. Boris Pasternak je imao četiri čitaoca, da pomenemo i strane pisce koji se tek u skorije vreme kod nas objavljuju, Bulgakov tri, E. fon Deniken pet, Ogden Neš pet, Selindžer 4. *Olovka piše srcem* — pet, *Kozara Mladena Oljače* jednog itd. itd.

S druge strane, *Roman o Londonu* je imao 21 čitaoca, a *Vreme smrti* 11. To govori u prilog već formiranog književnog ukusa, navike i poverenja u sopstveni sud i pisca koji je već stekao ime.

